

// Мовні і концептуальні картини світу / за ред.. А.Д. Белової. – Київ: ВПЦ «Київський університет», 2015. – Вип. 51. – С. 83-89.

УДК 81'42+811.111

Борисенко Н. Д., канд. філол. наук, доцент
Житомирський державний університет імені Івана Франка

ОБЩАНКА В ПЕРСОНАЖНОМУ ДИСКУРСІ БРИТАНСЬКОЇ ДРАМИ

Стаття присвячена аналізу персонажного дискурсу британської драми. Досліджується специфіка реалізації обіцянки в персонажному мовленні, її залежність від соціально-статусних характеристик персонажів та ситуації спілкування. Визначаються підходи до аналізу обіцянки у дискурсі персонажів. Розглядаються особливості реалізації мовленнєвого акту промісиву та тактики обіцянки.

Ключові слова: персональний дискурс, обіцянка, мовленнєвий акт, промісив, тактика, соціально-статусна характеристика.

Сучасні лінгвістичні дослідження спрямовані на виявлення того, яким чином відбувається обмін інформацією та взаємовплив учасників спілкування. Комунікативно-прагматичний підхід до аналізу спілкування полягає у спробі висвітлення способу спілкування у широкому сенсі. Саме він і уможливує залучення таких понять як комунікативна тактика та мовленнєвий акт для аналізу персонажного дискурсу драматичного твору.

У свою чергу, лінгвістичний аналіз драми є на часі, оскільки дозволяє виявити закони його побудови, способи організації інформації та характеристики власне мови драматичного твору. Останнім часом ми бачимо поновлення інтересу до лінгвістичного аналізу п'єси, пов'язане із застосуванням когнітивно-дискурсивного підходу і виділенням як когнітивного, так і комунікативного аспектів дослідження драматичного твору. Як результат драматичний твір розглядається як особлива цілісність або формат знань, що фіксує результати людської діяльності одночасно у плані когніції та комунікації [Петрова 2010, 42]. При цьому п'єса відображує певні підсумки людського досвіду та його осмислення, що дозволяє характеризувати її як когнітивне утворення, та ілюструє процес конструювання фрагменту світу, який має свої шляхи й особливості [Петрова 2010, 126], виступаючи фактом певної культури [Кубрякова 2004, 506]. З іншого боку, драматичний твір сприймається як результат дискурсивної діяльності, особливий вид комунікації [Голованева 2010, 4], перетин різного роду дискурсивних просторів: персонажного, авторського, лінгвокультурного, гендерного, тощо.

Обидва плани, п'єси когнітивний та дискурсивний розуміються завдяки адекватній інтерпретації мови драматичного твору, яка відіграє ключову роль у декодуванні смислів. Звідси підсилення уваги не лише до персонажної

системи п'єси [Сарычев 2009, 76-79], а й до паратексту та метатекстових елементів п'єси [Сафронов 2003].

Дискурсивний простір драми включає в себе взаємодію автора та глядача, автора та читача, персонажів, персонажів і глядача або читача [Голованева 2010]. Певною мірою можемо говорити про дискурс автора та персонажів, оскільки створені драматургом дійові особи на певному етапі починають жити своїм життям. Якщо п'єса має сценічне втілення, до дискурсу долучаються режисер та актори, що відображує специфіку драми як складного дискурсивного організму. В останньому для цілей нашого дослідження виділяємо персонажний дискурс, під яким розуміємо сукупність комунікативних та інформаційних взаємодій персонажів драматичного твору.

У той же час, беремо до уваги той факт, що автор, створюючи мовленнєву характеристику персонажів і реалізуючи певні типи комунікативної поведінки дійових осіб п'єси, керується такими комунікативними правилами та дотримується таких конвенцій спілкування, які існують у реальному житті. У сучасній лінгвістиці набуває ваги думка про те, що діалоги драматичних творів відображують загальну вживаність конструкцій у сфері живого розмовного мовлення, беручи у останнього найбільш типові і фіксуючи його в найбільш розповсюдженій формі [Старостина]. При цьому автор відображує у мовленні персонажів особливості спілкування тієї лінгвокультурної спільноти, членом якої він є. Отже дискурсивний простір британського драматичного твору є надійним джерелом інформації про особливості реального спілкування представників британської лінгвокультурної спільноти у певну епоху.

Наше дослідження обіцянки в персонажному дискурсі британської драми здійснюється із урахуванням комунікативно-прагматичного підходу до аналізу мовних даних. З іншого боку, ми враховуємо той факт, що у сучасних дослідженнях мова п'єси розглядається як один з трьох підстилів художньої літератури, що має власні канони та закони [Петрова 2010, 43], коли персонажне мовлення сприймається як стилізоване, що будується за законами жанру, хоча і певною мірою відображує реальне спілкування.

Під обіцянкою розуміємо добровільне взяття на себе зобов'язання виконати щось [Ожегов, Шведова 1995, 419]. Сьогодні у мовознавстві досліджують обіцянку як прямий та непрямий мовленнєвий акт [Колоколова 2008, 137-139], тактику [Атьман 2011, 97] та мовленнєвий жанр [Стексова 2011, 63]. Аналізуються мовленнєві акти обіцянки та клятви в російській картині світу, визначається їх лінгвокультурологічний та прагматичний потенціал [Галлямова 2001, 187-189].

Аналіз персонажного мовлення британської драми показує, що обіцянка реалізується як тактика у процесі комунікативної взаємодії персонажів. При цьому обіцянка характеризується декількома обов'язковими ознаками, коли взяття мовцем на себе зобов'язань є добровільним, контрольованим, направленим на виконання обіцяного у майбутньому, а саме зобов'язання є вигідним для слухача [Былина 2012, 5]

З точки зору теорії мовленнєвих актів обіцянка реалізується у мовленнєвих актах промісиву та перформативу. Відповідно до поділу В.І. Карасиком мовленнєвих актів на статусно-марковані та статусно-нейтральні [Карасик 1992, 120] промісив може бути віднесений до статусно-фіксованих мовленнєвих актів із висхідним статусним вектором, що підвищують статус слухача. У термінах теорії ввічливості промісив направлений на реалізацію максими такту і великодушності, яка вимагає від мовця збільшувати власні витрати та брати на себе зобов'язання відносно слухача.

Обіцянка виступає як добровільне взяття на себе зобов'язань мовцем, коли додаткові вимоги до слухача не висуваються, наприклад, у розмові брата та сестри:

Alan [cheerfully]: *You've a good half-hour yet, Kay, before you need set out for the London train. I'll take you to the station [Comes up to her.] *What's the matter? Has all this – been a bit too much for you?**

Kay: *Apparently* [Пристли 1989, 106].

У цьому випадку, персонаж-чоловік використовує тактику обіцянки (*I'll take you to the station*) та інтонацію (*cheerfully*) для створення позитивного мікроклімату в діалозі та намагаючись заспокоїти сестру після розмови з матір'ю. Оскільки це не допомагає змінити настрій сестри, персонаж-чоловік вдається до тактики запиту інформації у вигляді прямого квеситиву (*What's the matter?*), який комбінується із загальним питанням (*Has all this – been a bit too much for you?*), що може розглядатись як риторичне та спроба мовця сигналізувати слухачеві про розуміння ситуації. Комбінація інтенсифікатора та лімітатора (*a bit too much*) разом із підметом вираженим неозначеним прикметником та вказівним займенником, що лише натякають на неприємну для слухача ситуацію (*all this*), направлені на зменшення напруження ситуації, виражають співчуття та підтримку мовцем слухача та готовність його вислухати.

Аналіз персонажного дискурсу демонструє, що тактика обіцянки комбінується з висуванням умови до слухача, за якої обіцянка буде виконана мовцем:

Sheila: *What – what did this girl look like?*

Inspector: *If you'll come over here, I'll show you* [Пристли 1989, 144].

Як бачимо з прикладу, персонаж-жінка, яку допитує інспектор поліції про її стосунки із жертвою самогубства реалізує тактику запиту інформації (*What – what did this girl look like?*). Інспектор, що у даній ситуації має більш високий статус, використовує тактику обіцянки у вигляді складнопідрядного умовного речення, де власне промісив (*I'll show you*) доповнюється вимогою (*If you'll come over here*), яка пом'якшується наявністю модального дієслова волевиявлення *will*, що має на меті створити ілюзію вибору та добровільного характеру власних подальших дій у слухача.

Наприклад, у полілозі, що відбувається між членами однієї родини та їх друзями, використання тактики обіцянки персонажем-жінкою є вимушеною реакцією на непряме спонукування персонажа-чоловіка сказати правду:

Stanton: ...*You 'better tell us what happened now. It was an accident, wasn't it?*

Olwen [in a low strained voice]: *Yes, it was really an accident. I'll tell you what happened, but I can't go into details. It's all too muddled and horrible. But I'll tell you the complete truth. I won't hide anything more, I promise you. I think we'd all better tell everything we know now, really speak our minds.*

Robert [also in a low voice]: *I agree* [Пристли 1989, 48].

Так, фрагмент полілогу включає реалізацію Стентоном непрямого спонування у вигляді тактики поради (*You 'better tell us what happened now*), при цьому репліка персонажа-чоловіка містить розділове питання, що виконує декілька прагматичних функцій одночасно, а саме є підказкою для слухача відносно відповіді, яку хочуть почути присутні, виражає точку зору мовця на ситуацію, відносно якої зроблено попередній запит та має на меті запевнити слухача у підтримці з боку решти присутніх (*It was an accident, wasn't it?*).

Екстралінгвальні характеристики мовлення Олвен (*in a low strained voice*) демонструють нервові напруження персонажа-жінки, а її мовлення включає відповідь на розділове питання у вигляді тактики надання інформації (*Yes, it was really an accident*), де маркер епістемічної модальності *really* має на меті підсилити прагматичний потенціал констативу. Тактика обіцянки реалізується у декількох фразах, коли кожний наступний мовленнєвий акт промісиву підсилює прагматичний потенціал попереднього (*I'll tell you what happened I'll tell you the complete truth I won't hide anything more*), а останній промісив комбінується з перформативом із дієсловом *promise* (*I promise you*). У той же час, персонаж-жінка окреслює певні межі своїх обіцянок (*I can't go into details*), що знижує прагматичну цінність останніх, водночас використовує тактику виправдання, пояснюючи причину обмежень (*It's all too muddled and horrible*) та використовує непряме спонування у вигляді тактики поради (*we'd all better tell everything we know now, really speak our minds*), що є певною вимогою до решти учасників полілогу. Таким чином, хоча взяття на себе обов'язків є добровільним, саме ситуація підштовхує мовця до реалізації тактики обіцянки, при цьому має місце висування її додаткових обмежень чи вимог до слухача.

Тактика обіцянки комбінується з іншими тактиками, наприклад:

Inspector: *And you used the power you had, as a daughter of a good customer and also of a man well-known in the town, to punish the girl just because she made you feel like that?*

Sheila: *Yes, but it didn't seem to be anything very terrible at the time. Don't you understand? And if I could help her now, I would –*

Inspector [harshly]: *Yes, but you can't. It's too late. She is dead.*

Eric: *It's a bit thick, when you come to think of it –*

Sheila [stormily]: *Oh, shut up, Eric. I know, I know. It's the only time I've ever done anything like that, and I'll never, never do it again to anybody. I've noticed them giving me a sort of look sometimes at Milwards – I noticed it even*

this afternoon – and I suppose some of them remember. I feel now I can never go there again. Oh – why had this to happen? [Пристли 1989, 147].

У розмові, що відбувається між поліцейським інспектором та молодими представниками заможної сім'ї, поліцейський інспектор використовує наступальні тактики, які направлені на звинувачення персонажа-жінки. Так, риторичне питання з прямим порядком слів (*And you used the power you had, as a daughter of a good customer and also of a man well-known in the town, to punish the girl just because she made you feel like that?*), що реалізує тактику звинувачення, змушує жінку вдатись до самовиправдання (*but it didn't seem to be anything very terrible at the time*), яке комбінується із риторичним питанням (*Don't you understand?*) та має на меті отримати розуміння та підтримку у слухача. Тактика жалкування реалізується у складнопідрядному реченні нереальної умови з модальним дієсловом *could* (*And if I could help her now, I would*) і також направлена на зміну відношення слухача до мовця. Проте реакція персонажів-чоловіків свідчить про їх недовіру до персонажа-жінки. Так, інспектор, перериває Шейлу, а Ерік використовує тактику осуду (*It's a bit thick, when you come to think of it –*). Напружений емоційний стан підкреслюється манерою (*stormily*), вживанням ін'юнктиву, грубої лексики, вигуку, звертання та повтору в наступній репліці (*Oh, shut up, Eric. I know, I know.*). У подальшому тактика самовиправдання (*It's the only time I've ever done anything like that*) комбінується з тактикою обіцянки (*I'll never, never do it again to anybody*), емоційність якої підкреслює повтор прислівника *never* та яка має підсилити вплив попередньої тактики і створити позитивний образ мовця, що розкається та визнав свою провину. І хоча у цьому випадку слухачі не отримують прямого зиску від зобов'язання взятого на себе мовцем, мається на увазі, що спільнота у цілому виграє від взяття на себе такого зобов'язання.

Таким чином, обіцянка використовується у персонажному дискурсі британської драми як незалежна тактика, так і як елемент реалізації більш широкого плану. При цьому обіцянка може супроводжуватись додатковими умовами, обмеженнями або вимогами до слухача. Прагматична цінність обіцянки полягає у створенні мовцем позитивного враження про себе у слухача.

Подальшою перспективою дослідження, на наш погляд, є аналіз лінгвокультурних, етнолінгвістичних, психологічних та прагматичних аспектів реалізації кооперативних та конфронтативних тактик персонажного дискурсу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Атьман О.В. Вербализация стратегии саморепрезентации в президентских предвыборных теледебатах как агональный жанр политического дискурса США / О.В. Атьман // Политическая лингвистика. – № 1(35). – 2011. – С. 97-102.
2. Былина Е.Э. Прагматика обещания в современном англоязычном дискурсе : автореф. дис. на соиск. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 "германские языки" / Былина Елена Эдуардовна ; Иркутск. гос. лингв. ун-т. – Иркутск, 2012. – 20 с.

3. Галлямова Н.Ш. Речевой акт «обещание, клятва» в русской языковой картине мира / Язык и общество на пороге нового тысячелетия: Проблемы и перспективы: Тезисы докладов международной конференции. – М.: Эдиториал УРСС, 2001. – С. 187-189.
4. Голованева М.А. К вопросу о драматургической коммуникации / М.А. Голованева // Вопросы лингвистики и литературоведения. – № 1. – 2010.
5. Карасик В.И. Язык социального статуса : монография / Карасик В.И. – М.: Институт языкознания РАН, 1992. – 330 с.
6. Колоколова Н.М. Прямые и косвенные способы выражения речевого акта, структурно-семантическая модель речевого акта обещания / Н.М. Колоколова // Университетские чтения – 2008: материалы научно-методических чтений ПГЛУ. – Пятигорск: ПГЛУ, 2008. – Часть IV. – С. 137-142.
7. Кубрякова Е.С. Язык и знание: На пути получения знаний о языке: Части речи с когнитивной точки зрения. Роль языка в познании мира / Е.С. Кубрякова / Рос. академия наук. Ин-т языкознания. — М.: Языки славянской культуры, 2004. – 560 с.
8. Ожегов С.И., Шведова Н.Ю. Толковый словарь русского языка : 80000 слов и фразеологических выражений / С.И. Ожегов и Н.Ю. Шведова. – 2-е изд., испр. и доп. – М.: АЗЪ, 1995. – 928 с.
9. Петрова Н.Ю. Категория когерентности в текстах английской драмы / Н.Ю. Петрова // Вестник Иркутского государственного лингвистического университета. – № 3. – 2010. – С. 125-131
10. Петрова Н.Ю. К вопросу о канонах построения пьес (когнитивно-дискурсивный аспект) / Н.Ю. Петрова // Вестник ВГУ. Серия: Лингвистика и межкультурная коммуникация. – 2010. – № 1. – С. 42-45.
11. Пристли Дж. Б. Опасный поворот : Пьесы / Дж. Б. Пристли / Сост., предисл., коммент. М. В. Лагуновой. – М.: Высш. шк., 1989. – 205 с.
12. Сарычев В.В. Реплика в структуре драматургического текста / В.В. Сарычев // Вестник Московского государственного гуманитарного университета им. М.М. шолохова. Филологические науки. – 2009. – Вып. 1. – С. 76-79.
13. Сафронов А.А. Смыслообразование в драматургическом тексте и его вторичных интерпретациях : автореф. дис. на соиск. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.19 – “теория языка” / Сафронов Александр Александрович ; Тверск. гос. ун-т. – Тверь, 2003. – 15 с.
14. Старостина Ю.С. Лингвистические маркеры английской стилизованной разговорной речи (системные характеристики) / Ю.С. Старостина // Коммуникативно-когнитивные аспекты лингвистических исследований в германских языках/ Международный сборник научных статей под ред. А. А. Харьковской. – Самара: «Самарский университет», 2008. – С. 214-221.
15. Стеклова Т.И. Речевой жанр обещания в политическом дискурсе / Т.И. Стеклова // Политическая лингвистика. – 2011. – №4(38). – С. 63-66.

Статья надійшла до редакції 17.10.14

Борисенко Н.Д., канд. филол. наук, доцент,

Житомирский государственный университет имени Ивана Франко

Обещание в персонажном дискурсе британской драмы

Статья посвящена анализу персонажного дискурса британской драмы. Исследуется специфика реализации обещания в персонажной речи, его зависимость от социально-статусных характеристик персонажей и ситуации общения. Определяются подходы к анализу обещания в дискурсе персонажей. Рассматриваются особенности реализации речевого акта промисива и тактики обещания.

Ключевые слова: персонажный дискурс, обещание, речевой акт, промисив, тактика, социально-статусная характеристика.

Borysenko N.D., Cand. of Sc. (Philology), As. Prof.,
Zhytomyr Ivan Franko State University

Promise in the Personages' Discourse of British Drama

The article deals with the personages' discourse analysis in British Drama. The specific character of promise realization in personages' speech, its dependence on the social-status characteristics of the personages and the communicative situation are investigated. The approaches to the analysis of the promise in personages' discourse are singled out. The peculiarities of the promissive speech act are taken into account.

Key words: *personages' discourse, promise, speech act, promissive, tactics, social-status characteristics.*